

MINTAQAVIY MEHNAT BOZORINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Savrieva Madina Hakimovna

Navoiy innovatsiyalar universiteti, iqtisodiyot fanlari doktori (PhD), v.b.dots
savrievamadina@gmail.com

Ikramova Shoxsanam Kamol qizi

Navoiy innovatsiyalar universiteti, "Iqtisodiyot" yo'nalishi, 1-bosqich talabasi
ikramovas677@gmail.com

Annotatsiya: maqola mintaqaviy mehnat bozorlari ko'rib chiqiladi, ularning natijalari tahlil qilish, prognozlash va mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish uchun muhimdir. Mehnat bozori shuningdek, vaqtincha ishsizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish, xodimlarni qayta tayyorlash va kasbiy malakasini oshirish, mintaqaviy tashkilotlar xodimlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kabi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim bo'lgan bir qator funksiyalarni bajaradi.

Tayanch so'zlar: mintaqaviy mehnat bozori, band bo'lganlar, ishsizlar, iqtisodiy faollik darajasi, ishsizlik darajasi, ishchi kuchini almashtirish darajasi, stress nisbati, mintaqaviy mehnat bozori holati mezonlari.

Аннотация: в статье рассматриваются региональные рынки труда, результаты которых важны для анализа, прогнозирования и разработки региональных программ социально-экономического развития. Рынок труда также выполняет ряд функций, важных для обеспечения социальной стабильности, таких как содействие трудоустройству временно безработных, переподготовка и повышение профессиональной квалификации работников, а также защита прав и законных интересов работников региональных организаций.

Ключевые слова: региональный рынок труда, занятость, безработица, уровень экономической активности, уровень безработицы, коэффициент замещения рабочей силы, коэффициент стресса, критерии состояния регионального рынка труда.

Abstract: This article examines regional labor markets, the results of which are important for the analysis, forecasting, and development of regional socioeconomic development programs. The labor market also performs a number of functions crucial to ensuring social stability, such as facilitating the employment of the temporarily unemployed, retraining and professional development of workers, and protecting the rights and legitimate interests of employees of regional organizations.

Keywords: *regional labor market, employed, unemployed, economic activity rate, unemployment rate, labor force replacement rate, stress ratio, regional labor market status criteria.*

Mehnat bozori mamlakat bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismidir. Bu bozor mehnat va bandlikning bozorga asoslangan tashkil etilishini ifodalaydi. Davlatning makroiqtisodiy siyosatining asosiy maqsadlaridan biri bandlikning yuqori darajasini ta'minlashdir, chunki bandlik holati milliy farovonlik va davlatning iqtisodiy rivojlanishi haqida tushuncha beradi. Bandlikni tahlil qilish aholining turmush darajasini va mehnat salohiyatini rivojlantirishni o'rganishda ajralmas komponent hisoblanadi.

Mehnat salohiyatining tashuvchisi ishchi kuchi - yoshi va sog'lig'i tufayli moddiy va ma'naviy ne'matlar ishlab chiqarishda ishtirok etishga, shuningdek, ish bajarishga va xizmatlar ko'rsatishga qodir aholining mehnatga layoqatli qismidir.

Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, "Yurtimizda yiliga 1,5 million odamni ishga joylashtirishga ehtiyoj bo'lsa-da, o'tgan yili Bandlikka ko'maklashish markazlari atiga 248 ming kishini yoki 16,5 foizini ishga joylashtirgan. Buning asosiy sabablari ish faoliyatidagi eskirgan shakl va usullar hamda bandlik muammolarini hal etishdagi rasmiyatchilik bilan bog'liq".¹¹

Mehnat yoshi - bu insonning sog'lig'iga zarar yetkazmasdan ishlashga qodir bo'lgan davri. Har bir shtat qonunchilikda mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlari va erkaklar va ayollarning fiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mehnat yoshi chegaralarini belgilaydi. Tarixan bu chegaralar ijtimoiy va iqtisodiy sabablarga ko'ra o'zgargan.

Mehnat bozori - bu ish beruvchilar va xodimlar o'rtasida davlat va jamoat tashkilotlari ishtirokida, ish haqi va mehnat sharoitlari, ijtimoiy kafolatlar, ijtimoiy himoya va qo'llab-quvvatlash hamda boshqa masalalar bo'yicha talab va taklif asosida yuzaga keladigan ijtimoiy-iqtisodiy, huquqiy va mehnat munosabatlarining yig'indisi. Mehnat bozori bozor iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, milliy iqtisodiyotning ham, ma'lum bir mintaqaning ham rivojlanish tabiati va dinamikasini ta'minlovchi eng muhim mexanizmlardan biridir. Bu yerda nafaqat xodimlar va ish beruvchilarning manfaatlari mehnat narxini va uning faoliyat yuritish sharoitlarini belgilashda o'zaro bog'liq va o'zaro bog'liq, balki jamiyatda sodir bo'layotgan deyarli barcha ijtimoiy-iqtisodiy voqealar ham aks ettirilgan.

Mintaqaviy mehnat bozori ma'lum bir mintaqada ishchilar va xodimlar o'rtasidagi ishchi kuchini jalb qilish bo'yicha munosabatlarga ta'sir qiluvchi o'ziga xos, o'ziga xos mintaqaviy

¹¹ Iskandarov S.B. Mehnat bozorining rivojlanishi va uni tartibga solish. VOLUME 3, ISSUE 6 (November) ISSN: 2181-3000 Page 1/39.

bozorni ifodalaydi. Mintaqaviy bozorlar rivojlanishidagi asosiy o'zgarishlar qatoriga ishchi kuchi yetishmasligi, raqamli transformatsiya, aholining qarishi va moslashuvchan yo'qlik shakllarining o'sishi kiradi. Karyeralar malakali mutaxassislarga yo'naltirilmoqda, masofaviy ish tez sur'atlar bilan kengaymoqda va umrbod ta'lim ortib bormoqda.

Shakllanish va rivojlanishdagi asosiy o'zgarishlar¹²:

Demografik o'zgarishlar va ishchi kuchi yetishmasligi: Ishchi kuchi ishtirokining pasayishi va aholining qarishi ko'plab mintaqalarda ishchi kuchi yetishmasligini keltirib chiqarmoqda.

Iqtisodiyotni raqamlashtirish: Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi fikrlash tuzilishini o'zgartirmoqda, yangi kompetensiyalar va ish jarayonlarini avtomatlashtirishni talab qilmoqda.

Yo'qlikning moslashuvchan shakllari: Masofaviy ish, frilanserlik va platforma bandligining kengayishi normaga aylanib bormoqda, mintaqaviy bozorlar manzarasini o'zgartirmoqda.

Talabning tarkibiy o'zgarishlari: Yuqori malakali mutaxassislarga ehtiyoj ortib bormoqda, past malakali ishchi kuchiga talab esa kamaymoqda.

Mintaqaviy differentsiatsiya: Mehnat bozorlari bandlik darajasi, ish haqi va ko'nikmalarni rivojlantirish jihatidan farq qiladi, bu esa maxsus tartibga solish choralari talab qiladi.

Rivojlanish omillari:

Mahalliy ishlab chiqarish va investitsiya faoliyatini rivojlantirish.

Avtonom tizimlar va robototexnika vositalarini faol joriy etish.

Ta'lim tizimini mintaqaviy iqtisodiyot talablariga moslashtirish.

Mehnat bozorlarini rivojlantirish inqirozni yumshatish, xodimlarning motivatsiyasini oshirish va g'oyalar va nuqtai nazarlarni muvozanatlashga qaratilgan. Milliy va mintaqaviy iqtisodiy tizimlarning samaradorligi bevosita mehnat bozorining faoliyatiga bog'liq. Mehnat bozorida ish beruvchilar va xodimlar o'rtasida ma'lum bir professional va malaka darajasidagi ishchi kuchini sotib olish va sotish bo'yicha munosabatlar shakllanadi, bu esa ijtimoiy unumdorlikka, yalpi ichki mahsulot darajasiga, soliq tushumlariga va natijada ijtimoiy va boshqa davlat majburiyatlarini bajarish qobiliyatiga bevosita ta'sir qiladi¹³.

Bugungi iqtisodiy sharoitda mintaqaviy mehnat bozorining uzoq muddatli barqaror va izchil rivojlanishini ta'minlash bevosita mehnat resurslaridan foydalanishni yuqori sifatli tartibga solishga bog'liq. Mintaqaviy mehnat bozori nafaqat turli mulkchilik va iqtisodiy faoliyat turlariga ega tashkilotlar xodimlarining, shuningdek, ularning oila a'zolarining ishchi

¹² Г.Н. Строева. Основные тенденции развития регионального рынка труда. Региональная экономика: теория и практика. 12 (387) – 2015.

¹³ Кононова. А.Г. «Научный лидер». Выпуск 4 (154), Февраль 2024.

kuchini ko'paytirish uchun moddiy sharoitlarni yaratadi, balki ishchi kuchining o'zini ham yaxshilaydi, kasbiy ko'nikma va qobiliyatlarni rivojlantiradi hamda fuqarolarning ishchi kuchiga bo'lgan ehtiyojlarini qondiradi.

Mehnat bozori shuningdek, vaqtincha ishsizlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish, xodimlarni qayta tayyorlash va kasbiy malakasini oshirish, mintaqaviy tashkilotlar xodimlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish kabi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim bo'lgan bir qator funktsiyalarni bajaradi.

Mehnat bozorining shakllanishi va holati ko'p jihatdan mehnat talabi va taklifi o'rtasidagi bog'liqlikni belgilaydi.

Mintaqada mehnat talabining shakllanishi bevosita ma'lum omillarga bog'liq: mavjud ish o'rinlarining yaxshilanishi, kichik biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish, jamoat ishlarini tashkil etish va nogironlar uchun ish o'rinlarini yaratish. Mehnat bozori talabi ish beruvchilar ma'lum bir ish haqi evaziga qancha ishchi yollashga tayyorligini belgilovchi omillarga bog'liq.

Mintaqada mehnat taklifining shakllanishi quyidagi o'ziga xos omillarga bog'liq: tug'ilish darajasi, migratsiya tendentsiyalari va ta'lim va kasbiy tayyorgarlikning tuzilishi, chunki mehnat unumdorligi va bozor infratuzilmasida ko'nikmalarni oshirish imkoniyati ishchilarni tayyorlash darajasiga bevosita bog'liq.

Mehnat taklifi va talabi ishlashni istagan va qodir bo'lgan odamlar soniga ta'sir qiluvchi turli omillarga bog'liq.

Quyida biz mintaqaviy mehnat bozorida mehnat talabi va taklifiga aniq ta'sir ko'rsatadigan eng muhim omillarni ko'rib chiqamiz:

1. Iqtisodiy rivojlanish. Iqtisodiy o'sish, rivojlanish va barqarorlik davrlarida mehnatga talab ortadi. Iqtisodiyot gullab-yashnaganda, biznes kengayadi va ishlab chiqarishni ko'paytiradi, bu esa o'z navbatida ishchilarga talabning oshishiga olib keladi. Bu ishchi kuchiga talabning oshishiga olib keladi.

2. Texnologik o'zgarish. Texnologiyaning yaxshilanishi va yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi ayrim ish turlarini avtomatlashtirishi va ish o'rinlari sonining kamayishiga olib kelishi mumkin. Bu ayrim sohalarida ayrim ishchi kuchi turlariga talabning pasayishiga olib kelishi mumkin. Biroq, texnologik innovatsiyalar yangi ish o'rinlarini yaratishi va yangi bilim va ko'nikmalarni talab qilishi mumkin, bu esa boshqa sohalaridagi mintaqaviy mehnat bozorida talab va taklifning oshishiga olib kelishi mumkin.

O'zbekiston mehnat bozoridagi hududiy farqlar ahamiyatli ravishda hududiy bozorlar integratsiyasini ta'minlaydigan hamda hududiy xususiyatlarni hisobga oladigan hududiy ish bilan bandlik siyosatini ishlab chiqishni zarurat etmoqda. Axborot va kommunikatsion texnologiyalar iqtisodiyotning deyarli barcha tarmoqlariga ulkan va global miqyosda hamda

har qanday tarmoq yoki xizmatlarga tegishli firmalarning har bir funksiyasiga ta'sir ko'rsatmoqda.

Xulosa o'rnida, mintaqaviy mehnat bozorining shakllanishi va rivojlanish xususiyatlari:

Shakllanish asoslari: Mintaqaviy mehnat bozori tarkibiy qismi bo'lib, xomashyo, moliya va tovar bozorlari bilan bog'liq holda rivojlanadi. Uning shakllanishi uchun iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional shart-sharoitlar, xususan, erkin raqobat va malakali ishchi kuchi talab etiladi.

Demografik omillar: Hududda aholi sonining o'sishi, yosh tarkibi va mehnat resurslarining mavjudligi bozorining tabiiy asosi hisoblanadi.

Hududiy xususiyatlar: Har bir mintaqaning sanoat salohiyati, tabiiy resurslari va investitsiya muhiti ishchi kuchiga bo'lgan talabni belgilaydi.

Tendensiyalar:

Inson kapitaliga e'tibor: Malakali kadrlarga bo'lgan talabning ortishi va hududiy ehtiyojlardan kelib chiqib kadrlar tayyorlash tizimi.

Raqamli o'zgarishlar: Iqtisodiyotning raqamlashtirilishi tufayli an'anaviy kasblarning kamayishi va yangi texnologik yo'nalishlarning rivojlanishi.

Bandlik turlarining o'zgarishi: Masofaviy, vaqtinchalik va frilans bandlik shakllarining kengayishi.

Sanoat tarkibi: Xizmat ko'rsatish va qayta ishlash sanoati ulushining ortib borishi.

Mintaqaviy mehnat bozorini tartibga solish: Samarali boshqaruv uchun bandlikni qo'llab-quvvatlash, kasbiy qayta tayyorlash va hududiy mehnat bozorlari o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iskandarov S.B. Mehnat bozorining rivojlanishi va uni tartibga solish. VOLUME 3, ISSUE 6 (November) ISSN: 2181-3000 Page 1/39.

2. Г.Н. Строева. Основные тенденции развития регионального рынка труда. Региональная экономика: теория и практика. 12 (387) – 2015.

3. Кононова. А.Г. «Научный лидер». Выпуск 4 (154), Февраль 2024.